

ФУНКЦІЇ ТА НАПРЯМИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ГУВЕРНЕРА

Стаття присвячена проблемі соціального гувернерства як одному з напрямів професійної діяльності соціального педагога. Автор уточнює поняття "соціальний гувернер", визначає і розкриває сутність функцій соціального гувернера, окреслює напрями його діяльності у сучасних соціокультурних умовах.

Ключові слова: *гувернерство, соціальний гувернер, функції та напрями роботи.*

The article is devoted to the problem of social tutorship as one of the directions of social worker's professional activity. The author specifies the concept of «social tutor», determines and exposes the essence of social tutor functions, describes the directions of his activity in modern social and cultural conditions.

Key words: *social tutorship, functions and directions of work.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні, політичні та культурні трансформації у розвитку сучасного українського суспільства обумовлюють необхідність модернізації освітньої системи на всіх її рівнях. Серед пріоритетних завдань є відхід від авторитарної педагогіки, орієнтація на гуманізацію навчально-виховного процесу, створення умов для особистісного розвитку та творчої самореалізації кожної особистості, відкриття її унікального "Я". У Законах України "Про освіту", "Про дошкільну освіту", "Про загальну середню освіту" визначено, що формування самобутньої особистості, її освіта і виховання може відбуватися не тільки в освітніх закладах, а у процесі індивідуального навчання і виховання в умовах сім'ї за допомогою відповідного спеціаліста.

Зміна освітніх і виховних орієнтирів потребує пошуку нових, або використання вже відомих і адаптованих до сучасних умов ідей, поглядів, концепцій тощо. З часу проголошення незалежності України відкрилися широкі можливості для переосмислення чи нового сприйняття теоретичних надбань і практичного досвіду минулого, які розкривалися тенденційно або з ідеологічних причин несправедливо замовчувалися. У контексті зазначеного вище, актуальним є відродження інституту гувернерства, як системи особистісно орієнтованого виховання і навчання в домашніх умовах, що майже упродовж століття знаходилася у забутті.

Гувернерство як педагогічне явище "постало з потреби формування яскравої неординарної особистості, здатної здійснювати подальший поступ людської цивілізації" [5, 4]. За багатовікову історію воно неодноразово довело ефективність свого існування і на сьогодні є "життєво необхідною галуззю педагогіки, без якої не можна обійтися" [5, 86].

Гувернерство бере свій початок ще з часів середнього палеоліту. Однак терміни "гувернер", "гувернерство" з'явилися лише у XVI ст. завдяки відомому французькому мислителю і педагогу М.Монтеню, який став автором перших методичних посібників для домашніх вихователів. З цього часу ці поняття швидко поширюються і перетворюються у загальноприйняті в науці та побуті.

Найбільшого розквіту у вітчизняній та зарубіжній педагогіці гувернерство набуває у XIX ст. (гувернерська практика законодавчо визнана й контролюється державою, домашнє виховання і навчання приєднано до державної освітньої системи, гувернером може працювати тільки дипломований спеціаліст, з'являється велика кількість науково-методичної літератури для гувернерів), але залишається елітною системою домашнього виховання й навчання. І лише в XX ст. у більшості економічно розвинених країнах – стає загальнодоступною послугою для населення. У Радянському Союзі ж та інших країнах колишнього соціалістичного табору гувернерство з ідеологічних причин ліквідувалося як ворожа індивідуалізована система, що суперечила колективному вихованню. У тогочасних підручниках з педагогіки та історії педагогіки існування цього явища замовчувалося [5, 75].

Активне відродження системи домашнього виховання і навчання в Україні починається з 90-х рр. XX ст. У 1998 р. професія "гувернер" уведена до державного переліку спеціальностей, розроблена кваліфікаційна характеристика, що вказує на її офіційне визнання та інтенсивне поширення. Підготовка гувернерів здійснюється у вищих навчальних закладах за спеціальністю "Сімейний виховател" та спеціалізаціями "Гувернерство", "Сімейне гувернерство", інститутах післядипломної освіти, на курсах при центрах зайнятості, у приватних фірмах та агентствах.

Попит на послуги гувернера зростає з кожним роком, що пов'язано з розширенням суспільства, появою середнього класу та заможних верств населення, які прагнуть надати своїм дітям індивідуальне домашнє виховання і навчання, підготувати їх до вступу у престижні навчальні заклади, скорегувати, й іноді компенсувати недоліки суспільного і сімейного виховання.

Поряд з соціально-економічними передумовами відродження гувернерської практики, слід виділити й психолого-педагогічні. Сьогодні збільшується кількість дітей, які потребують пильної уваги щодо підтримки фізичного і психічного здоров'я, розвитку здібностей та обдарованості, адаптації до соціуму тощо. Крім того, певна кількість дітей не може відвідувати освітні установи через тривалу хворобу та реабілітаційний період. Отже, гувернерство актуалізується, з одного боку, як альтернативна форма особистісно зорієнтованого виховання і навчання, а з іншого, – як потреба багатьох сімей у задоволенні виховних і освітніх проблем дитини, що виникли у сучасних умовах.

Звісно, домашнє виховання і навчання має ряд суттєвих переваг: є суто індивідуальним, конкретним, персоніфікованим; дозволяє повністю індивідуалізувати зміст, методи роботи з вихованцем; своєчасно корегувати його діяльність тощо. Але акцент на особистісному розвитку негативно позначається на процесі соціалізації дитини. Внаслідок обмеженого спілкування з дорослими та однолітками не відбувається усвідомлення себе як частини певної групи, соціуму, порушується формування комунікативних якостей тощо. Подолати цю проблему, на наш погляд, має спеціаліст нової формації, фахівець із соціального виховання, який і допоможе дитині адаптуватися та інтегруватися в соціум – соціальний гувернер. Крім того, соціальний гувернер, на відміну від гувернера, є більш компетентним спеціалістом у роботі з дітьми з особливими потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років з'явилося багато праць, присвячених питанням гувернерства. Дослідження науковців зосередилися на здійсненні ретроспективного аналізу даного явища (М.В. Денисенко, Н.В. Ковалевська, О.В. Корх-Черба Є.Г. Сарапулової та ін.), становленні і функціонуванні інституту гувернерства на сучасному етапі, підготовці гувернерів (А.В. Бардінов, М.Б. Головка, О.Л. Зверева, Н.С. Побірченко, М.В. Савельєва та ін.). З'явилися також наукові розвідки, у яких розкривається соціально-педагогічний аспект гувернерства (Н.О. Максимовська), питання підготовки соціальних педагогів до гувернерської діяльності (Л.І. Кобилянська, О.П. Шароватова), окреслюються напрями роботи соціального гувернера з дітьми з обмеженими функціональними можливостями (І.П. Акіншева, Л.М. Завацька, Л.І. Кобилянська). Вивчення та аналіз досліджень цих науковців, довідкової літератури свідчить, що сьогодні не існує чіткого визначення поняття "соціальний гувернер", фрагментарно висвітлено функції роботи даного спеціаліста, дещо звужений діапазон його діяльності.

Тому **метою статті** є уточнення поняття "соціальний гувернер", визначення функцій та напрямів роботи соціального гувернера у сучасних соціокультурних умовах.

Виклад основного матеріалу. Поняття "соціальний гувернер" з'явилося наприкінці 90-х рр. ХХ ст. і сьогодні відоме й використовується не лише вузьким колом спеціалістів, а широким загалом фахівців соціально-педагогічної сфери. Проте достатньо чіткого визначення цієї категорії в науковій літературі поки що немає. У словниках і довідниках з соціальної роботи та соціальної педагогіки вона не знайшла відображення. У дослідженнях, які торкаються проблеми соціального гувернерства, науковці частіше уникають тлумачення поняття "соціальний гувернер". Так, І.П. Акіншева у першому методичному посібнику "Технологія роботи соціального гувернера" не розмежовує категорії "гувернер" і "соціальний гувернер" та не пояснює сутності останнього [1].

Вперше поняття "соціальний гувернер" визначено у статті Л.І. Кобилянської "Сімейне гувернерство як один із напрямів професійної діяльності соціального педагога" і розглядається як "спеціаліст з медико-соціальної реабілітації дітей інвалідів для роботи в сім'ях і соціальних закладах" [3, 102]. Таке розуміння сутності цього поняття, на наш погляд, значно звужує поле діяльності соціального гувернера й відповідно його функції, а також обмежує категорії дітей, з якими він може працювати.

Заслуговує на увагу визначення, яке пропонує Н.О. Максимовська. Вона зазначає, що соціальний гувернер – це "спеціаліст із соціального виховання, який реалізує його в домашніх умовах або в умовах, наближених до таких та базує свою діяльність на індивідуальному підході" [4, 14]. Ми підтримуємо таке трактування з деякими уточненнями і вважаємо, що соціальний гувернер – це соціальний педагог, який здійснює індивідуальну роботу з дитиною в умовах сім'ї або в умовах, наближених до таких з метою її соціального виховання і розвитку, формування як цілісної творчої особистості.

Слід звернути увагу, що соціальний гувернер може працювати з усіма віковими категоріями дітей, крім немовляти, тобто дітьми переддошкільного, дошкільного і шкільного віку. Період від народження до одного року – це час, коли дитина адаптується до зовнішнього світу, і тому, на наше глибоке переконання, з нею мають перебувати виключно близькі люди – мати й батько.

Варто також відзначити, що діяльність соціального гувернера зорієнтована на роботу з усіма категоріями дітей (незалежно від наявності чи відсутності у них проблем), а саме: фізично і психічно

здоровими, з обмеженими функціональними можливостями, з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами, обдарованими дітьми.

На підставі викладено вище можна визначити такі *функції соціального гувернера*:

- діагностична;
- прогностична;
- соціалізуюча;
- виховна;
- освітня;
- комунікативна;
- попереджувально-профілактична;
- організаторська;
- консультативна;
- охоронно-захисна;
- корекційно-реабілітаційна;
- соціально-терапевтична;
- посередницька.

Розкриємо їх сутність.

Діагностична функція спрямована на вивчення, аналіз й оцінювання індивідуальних особливостей, стану фізичного і психічного здоров'я, рівня вихованості, успішності дитини, проблем (якщо такі існують) соціально-психологічного, дидактичного та виховного характеру на основі сучасних методів педагогіки, психології, соціології. Крім того, соціальний гувернер має звернути увагу на вивчення традицій, ціннісних орієнтацій, виховного потенціалу, інтересів, потреб, проблем сім'ї; рівня психолого-педагогічної культури батьків; особливостей спілкування дитини з дорослими членами сім'ї, сіблінгами; місця і ролі дитини у сім'ї.

Прогностична функція полягає у визначенні й розробці програми соціально-педагогічної роботи з дитиною на основі врахування її індивідуальних та вікових особливостей, рівня розвитку, побажань батьків; виборі методів, засобів і прийомів, які дозволяють у заданих умовах та встановлений час досягнути поставленої мети; передбаченні результатів діяльності в цілому та різних її аспектів зокрема, що забезпечать максимальну результативність за розумних витрат зусиль і часу.

Соціалізуюча функція передбачає формування у дитини основних соціальних норм і цінностей, розвиток навичок соціальної самоорганізації життя, здатності орієнтуватися в навколишньому світі, інтеграцію до соціального середовища.

Виховна функція спрямована на формування у дитини загальнолюдських і національних цінностей, моральних понять, поглядів і переконань, вироблення навичок і звичок моральної поведінки; розвиток естетичних потреб, смаків і почуттів, художніх здібностей і творчої діяльності, культури взаємодії з природою; забезпечення повноцінного фізичного та інтелектуального розвитку.

Освітня функція передбачає розвиток у дитини потреби в отриманні знань, неперервній освіті; формування позитивної мотивації навчання; розвитку мовлення, мислення, емоційно-вольової сфери. Крім того, соціальний гувернер має звернути увагу і на просвіту батьків, підвищення рівня їх педагогічних знань та умінь, формування бажання займатися самоосвітою.

Комунікативна функція полягає у встановленні доцільної, конструктивної взаємодії з дитиною, батьками та іншими членами сім'ї. Завдання соціального гувернера у реалізації цієї функції полягає у дотриманні основних правил та норм спілкування, доборі оптимальних прийомів і засобів комунікативного впливу, попередженні та подоланні конфліктних ситуацій.

Попереджувально-профілактична функція полягає у запобіганні та обмеженні причин соціальної дезадаптації дитини; попередженні та подоланні негативних явищ, конфліктних ситуацій, які здатні антипедагогічно вплинути на неї; проведенні роз'яснювальної роботи щодо впливу шкідливих звичок на здоров'я та життєдіяльність особистості; формуванні і пропагуванні здорового способу життя; організації соціально-позитивної діяльності через відвідування позашкільних навчально-виховних закладів.

Організаторська функція передбачає залучення вихованця до різних видів діяльності, організацію співробітництва з батьками у досягненні поставленої мети; забезпечення змістового дозвілля дитини; налагодження співпраці та партнерства з різними спеціалістами та соціально-виховними інституціями.

Консультативна функція спрямована на допомогу батькам у вивченні і розумінні питань сімейного виховання; наданні порад і рекомендацій щодо розвитку і виховання їхньої дитини, корекції її поведінки, відхилень у розвитку; знаходження ефективних шляхів взаємодії дорослих і дитини, створення атмосфери взаєморозуміння, співробітництва.

Охоронно-захисна функція полягає в обстоюванні і захисті прав та інтересів дитини на життя, освіту, дозвілля, свободу слова, отримання інформації, висловлення власної думки на основі відповідної нормативно-правової бази; створенні умов для повноцінного розвитку вихованця, віри в себе, в

можливість досягнення позитивних результатів; збереженні і зміцненні фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини.

Корекційно-реабілітаційна функція має на меті здійснення корекції виховних впливів на дитину з боку сім'ї, соціального середовища, зміну і вдосконалення її особистісних якостей, особливостей життєдіяльності; допомогу дитині з обмеженими функціональними можливостями у досягненні оптимального фізичного, інтелектуального, психічного, соціального рівня розвитку, озброєння її навичками самообслуговування, сприяння соціальній адаптації, залучення до участі у суспільному житті.

Соціально-терапевтична функція спрямована на вчасне подолання кризових ситуацій та проблем дитини і сім'ї, пропонування шляхів і засобів для самостійного вирішення і подолання труднощів, стимулювання впевненості у собі.

Посередницька функція полягає у налагодженні взаємодії з різними соціальними інституціями (медичними, освітніми, культурними закладами, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, неурядовими організаціями) та фахівцями (лікарями, дефектологами, реабілітологами, психологами, вихователями дошкільних закладів, учителями, викладачами-репетиторами, викладачами музичних, хореографічних, художніх шкіл та студій, керівниками гуртків, секцій, спеціалістами служб та центрів у справах сім'ї, представниками громадських організацій тощо), які сприятимуть соціальному становленню і розвитку дитини.

Вказані функції домінують залежно від потреб та конкретних ситуацій, що виникли у дитини.

На основі функцій визначимо **напрями роботи соціального гувернера**, а саме це:

- здійснення індивідуального соціального виховання і розвитку дітей переддошкільного, дошкільного та шкільного (переважно молодшого та середнього) віку, захист їхніх прав та інтересів;
- організація індивідуальної роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями, дітьми з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами, обдарованими дітьми з метою соціально-педагогічної допомоги і підтримки, корекції їхнього розвитку, нейтралізації негативного впливу середовища;
- установа співробітництва з батьками дитини, підвищення їх педагогічної культури, допомога у виконанні функцій вихователів;
- налагодження співпраці з різними соціальними інституціями та спеціалістами;
- удосконалення власної професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, у сучасному соціокультурному просторі збільшується кількість дітей, які потребують ефективної професійної допомоги спеціаліста нової формації – соціального гувернера. Це фахівець, який здійснює індивідуальну роботу з різними категоріями дітей переддошкільного, дошкільного та шкільного віку в умовах сім'ї або умовах, наближених до таких з метою їх соціального виховання і розвитку, соціально-педагогічної допомоги і підтримки, захисту їхніх прав та інтересів; сприяє педагогізації батьків, допомагає їм у розв'язанні проблем сімейного виховання.

Соціальне гувернерство як напрям професійної діяльності соціального педагога ще тільки починає своє становлення й відповідно потребує подальших ґрунтовних напрацювань. Перспективним вважаємо визначення змісту, методів і прийомів роботи соціального гувернера з різними категоріями дітей.

Література

1. Акіншева І.П. Технологія роботи соціального гувернера: метод. посіб. для студ. спец. "Соціальна педагогіка та практична психологія", "Соціальна педагогіка та основи правознавства" / І.П.Акіншева. – Луганськ: Альма-матер, 2008. – 164 с.
2. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ / Л.М.Завацька. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2008. – 240 с.
3. Кобилянська Л.І. Сімейне гувернерство як один із напрямів професійної діяльності соціального педагога / Л.І. Кобилянська // Молодь і ринок. – 2006. – № 4. – С. 101-105.
4. Максимовська Н.О. Гувернерство в сучасних умовах: соціально-педагогічний аспект / Н.О.Максимовська // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 3. – С. 11-16.
5. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера: Монографія / Є.Г.Сарапулова. – К.: МАУП, 2003. – 264 с.
6. Соціальна педагогіка: Підручник. 4-те вид. виправ. та доп. / За ред. А.Й. Капської. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.
7. Шароватова О.П. Гувернерство як соціально-педагогічна проблема / О.П. Шароватова // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2008. – № 1.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2010